

С. О. Євтушенко, канд. філол. наук., доц.
Київський університет імені Бориса Грінченка

ПРОБЛЕМА ГІБРИДНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ТВОРАХ АНГЛО-ІНДІЙСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Досліджується проблема гібридної ідентичності в реаліях постколоніального світу та її відтворення у творчості англо-індійських письменників (Салман Рушді, Джумпа Лахірі, Кіран Десаї). Виокремлюються провідні ознаки гібридного індивіда та визначаються способи їхньої актуалізації англо-індійськими авторами.

Ключові слова: глобалізація, міграція, гібридність, ідентичність, постколоніальний.

Глобалізаційні / міграційні процеси ХХ століття набувають формотворчих ролей в сучасному культурному просторі. Серед численних суспільних модифікацій привертають увагу зміни у світоглядній парадигмі щодо претензій місцевих культурних традицій на автентичність та пред'явлення прав корінних мешканців на першість. Саїд Е. передбачає можливість визнання подібних зазіхань *"хитною фундаменталістською ідеологією доби"* [7, с. 56]. Історичну та культурну ідентичність сучасного суспільства, на думку знаного дослідника постколоніального світу, наразі *"не можна обмежити однією традицією, расою чи релігією"*. Навіть традиційно однорідні європейські країни перебувають у стані постійних видозмін внаслідок величезних напливів мігрантів, експатріантів, біженців, які постають як *"окремий найважливіший чинник по цілому світу"* [7, с. 56].

Гібридність (hybridity) – один із найуживаніших та дискусійних термінів у постколоніальній теорії. Насамперед він асоціюється зі спостереженнями американського вченого Гомі Бгабги ("The Location of Culture"). Дослідник, аналізуючи стосунки колонізатора та колонізованого, підкреслив взаємозалежність та обопільне будівництво їх індивідуальності. Бгабга стверджував, що культурні системи конструюються у так званому *"Third Space of enunciation"*. Культурна ідентичність завжди з'являється

в цьому суперечливому та амбівалентному просторі, тому вимагати ієрархічної чистоти культури є абсолютно неприйнятним. Натомість визнання амбівалентного простору культурної ідентичності зможе допомогти подолати *"exoticism of cultural diversity"* на користь надання гібридності прав, у межах яких культурні відмінності можуть працювати.

Гібридність не зрідка використовували в постколоніальному дискурсі для позначення *"simply cross-cultural exchange"*. Подібне застосування терміну зазнавало гострої критики, оскільки воно *"usually implies negating and neglecting the imbalance and inequality of the power relations it references"*. Зробивши наголос на трансформаційному ультурному, лінгвістичному та політичному впливах на колонізованого і колонізатора, воно розглядалося як тиражування асиміляційної політики шляхом маскуваня або приховування / *"whitewashing"* культурних відмінностей. Ідея гібридності також лежить у спробі підкреслити взаємозалежність культур у колоніальному та постколоніальному процесі у вигляді *"syncreticity, cultural synergy and transculturation"*.

Толкачев С.П. розглядає гібридність як головний концепт мультикультурної літератури. Він виокремлює важливі концепції та поняття, що сприяють осмисленню цього складного та неоднозначного явища, а саме: 1) концепція "включення кодів"; 2) поняття "контактної зони"; 3) взаємне інтелектуальне та політичне "запилювання" культурними реаліями; 4) гібридність як колізія між постколоніальними та країнами першого світу. [11]. Також дослідник акцентує увагу на важливості диференціації гібридних модальностей, а саме: 1) насильницькій асиміляції; 2) внутрішній самовідмові; 3) політичній кооптації; 4) соціальному конформізму; 5) культурній мімікрії; 6) творчій трансцендентності.

Гібридизація – це складний процес, позначений різного роду взаємовпливами. В імперсько-колоніальному випадку спостерігається *"силовий вплив на туземця"* та одночасний вплив туземця на колонізатора. Міграційні потоки призводять до неминучого змішування світоглядних дискурсів представників Іншого / Інакшого світу із репрезентантами приймаючої сторони. Внаслідок цього відкривається дорога *"новим культурним і нарати-*

вним утворенням" (С.П. Толкачев). Гібридизація – це посуточно процес "вбирання однієї традиції іншими", ступінь та парадигма якого варіюється "в залежності від культурних, політичних та економічних обставин" [11].

Гібридна ідентичність постає як можлива / реальна альтернатива "належності лише до однієї культури, лояльності лише одній нації" [8, с. 31]. Вона почуває себе "завжди належною до обох світів, повністю не належачи жодному з них". Саїд Е. вбачає в цьому безсумнівні переваги, оскільки подібний стан дозволяє особистості відчути приналежність "не до однієї історії і не однієї групи" [8, с. 31]. Схожу думку спостерігаємо у Ф'юта А., який бачить у "жителів "поміж" / "не зафіксованих в готових схемах" найбільшу спроможність до "розуміння чи апробування того, що є цілком інакшим" [12, с. 120]. Гундорова Т. наголошує на "подвійному баченні" інтелектуалів, котрі перебувають між двома культурами й артикулюють нові синкретичні форми культури. На думку дослідниці, подібні форми "відбивають становлення нових локальних спільнот всередині глобалізованого світу, а також знімають розрізнення дому і діаспори, західного і східного" [2]. Приналежність до гібридної ідентичності створює найбільш сприятливі умови для переосмислення опозиційних категорій "я" – "інший", "свій" – "чужий" та стереотипних уявлень щодо "Інакшого" / "Чужого".

Незмінним супутником гібридної ідентичності є відчуття "вигнання" / ізгоя. Гомі Бгабга свого часу запропонував "теорію позазнаходження "дому", започаткувавши "дискусії про пост-міграційну ситуацію, що виявляється рядом екстра-територіальних і кроскультурних ініціатив" (Т. Гундорова). Ахмат Гамал наголошував на центральній тезі "в дискусіях про фетиши ідентичності в сучасному світі, а саме – поняття "бездомності" (Т. Гундорова). Бути вигнанцем, на думку Саїда Е., не завжди "має сенс трагічності і втрати, навпаки, належність до обох боків імперського вододілу дозволяє краще зрозуміти їх (...)" [8, с. 31]. Більше того, вигнання може перетворитися в "могутню і (...) продуктивну рушійну силу культури" (Е. Саїд).

Гібридна ідентичність / "*complicated identities*" (К. Десаї) неодноразово опинялася в центрі уваги постколоніальних авторів. Актуалізація подібної проблематики обумовлена виникненням доволі чисельної групи письменників, за визначенням М. Тлостанової, "*культурних мігрантів, Агасферів постіндустріально-го світу*" [10]. Зазвичай це вихідці з колишніх колоніальних країн – Індії, Африки, Азії, які іммігрували або до США, або до Великої Британії. Засвоєння східного та американського / європейського досвідів дозволило "літературним андрогенам" (Г. Чхартішвілі) розширити кордони "Світової Республіки Літератури" (П. Казанова) та посприяло зміні в орієнталістському баченні Сходу як "*вмістилищі романтики, екзотичних істот, болісних і чарівних спогадів і ландшафтів, дивовижних переживань*" [9, с. 15]. Творчість таких англо-індійських письменників, як Салман Рушді, Кіран Десаї, Джумпа Лахірі модифікує західні уявлення про Схід з його "*шлейфом значень, асоціацій та конотацій*" (Е. Саїд) та пропонує читачам новий спосіб осягнення східних реалій. Орієнталістський Схід починає поступатися місцем реальному Сходу, європейська артикуляція розширюється завдяки впевненим голосам митців, ідентичність яких обумовлена складною гамою східних та європейських / американських начал.

Письменники-андрогени, зокрема англо-індійські, представляють гібридну особистість як нове явище в постколоніальному світі. Власний досвід "перебування на межі" – соціального, етнічного, культурного – дозволяє авторам дослідити сутність неоднорідної ідентичності не ззовні / відсторонено, а навпаки максимально наближено до реалій її функціонування. Поєднання ознак різних етнічних груп (індійської / англійської) та приналежність до "кількох екзистенційних вимірів" виступають провідними ознаками гібридного індивіда. Джумпа Лахірі, Салман Рушді, Кіран Десаї та інші англо-індійські письменники у своїх творах прагнуть виявити позитивні / негативні наслідки подібної сполуки.

У романах "Тезка" Д. Лахірі, "Лють" С. Рушді, "Спадщина втрачених" К. Десаї читачеві запропонована певна модель гібридної особистості. За походженням це індійці, а не-європейці / не – американці – Гоголь ("Тезка"), Малік Соланка ("Лють"),

Джемубхаї Попатлал Пател ("Спадщина втрачених"). Європейська освіта, перебування за кордоном, імміграція визначили їх "проміжний" стан – наполовину індійців, наполовину американців / британців, нових жителів "космополісу". Важливе місце у відтворенні складної гами відчуттів гібридної особистості займає просторовий континуум. Американські міста (Бостон, Нью-Йорк), британський Кембридж формують або увиразнюють ідентичність архітектора Гоголя, професора Маліка Соланки, судді Джемубхаї. Гоголь обирає американські міста (спочатку Бостон, пізніше Нью-Йорк), незнайомі його батькам. Він *"не бажав відвідувати батьківську almatmater, не хотів знімати квартиру на Сентрал-сквер, де (...) жили його батьки. (...) не бажав ходити вулицями свого дитинства, приїжджати до батьків на вихідні і ходити на нескінченні пуджа і бенгальські вечірки"* [5, с. 164]. Вибір інших / незнайомих / далеких місць засвідчував бажання Гоголя йти своїм шляхом і наголосити на приналежності до американської ідентичності. Малік Соланка віддає перевагу Америці / "могутньому божеству", "всепоглинаючому, різномірному" в надії *"позбутися себе", "звільнитися від уподобань, а заодно – від гніву, страху і болю"* [6, с. 62]. Місцем проживання він обирає Нью-Йорк, *"місто напівправд і відзвуків"*. Віра в цілющі можливості великого Міста-Миру змушує персонажа дні і ночі безперервно нищпорити його вулицями. Містичні пошуки потаємного лазу, дверцят до *"примарного, мінливого серця"* мегаполісу в результаті обертаються гірким розчаруванням. Професор Соланка відкриває іншу Америку – всемогутню, але повну страху: *"Вона боїться люті решити світу і тому намагається переконати себе, що це просто заздрість (...)"* [6, с. 154]. Країна Мрії перетворилася на країну *"розбитих, нездійснених надій"*, США – в Змінені Сполучені Штати. Перебування у Великій Британії фатальним чином вплинуло на ідентичність Джемубхаї Попатлала Патела. Інакшість, чужість визначають світовідчуття судді як в метрополії (Велика Британія), так і в колонії (Індія). Відмова від національного коріння на користь іншого / англійського призводить врешті-решт до руйнації різномірної особистості.

Гібридні індивіди Лахірі, Рушді, Десаї – це переважно успішні у своїй сфері персонажі. Гоголь закінчив Колумбійський університет і отримав ступінь магістра архітектури. Він працює у великій фірмі в центрі Манхеттена, що займається переважно виконанням міжнародних проектів. Його мрія про проектування та дизайн приватних будинків і квартир не зреалізувалася, але стає зрозумілим, що це лише питання часу. Гоголь тільки-но розпочинає свій шлях, тому порада університетського викладача – *"мрії збуваються не відразу, спочатку треба заробити собі репутацію, а для цього корисно попрацювати в престижних фірмах"* [5, с. 164] – виявляється найбільш актуальною. Професор Малік Соланка до вісімдесятих років обіймав посаду в Королівському коледжі Кембриджу, де *"вивчав розвиток ідеї відповідальності держави перед громадянами"* [6, с. 20]. Вдалою можна вважати кар'єру судді Джемубхаї. Розпочавши "гастрольний" період цивільної служби з посади судді в далекому штаті Уттар-Прадеш, він врешті-решт став головою суду в Лакхнау.

Попри вдалу кар'єру, матеріальне забезпечення, родину гібридна особистість постійно відчуває *"відірваність від коріння, знекровленість"* (М. Тлостанова). Подібне відчуття не дозволяє "проміжному" персонажу почуватися повноцінним європейським / американським жителем. Він переживає постійний емоційний зв'язок із місцем свого народження, що у свою чергу призводить до непереборного бажання повернутися до витоків. Спроба Маліка Соланкі провести *"повне знищення, стирання головної бази даних, всіх старих програм"* [6, с. 110] не увінчалася успіхом, оскільки *"заборонені бомбейські спогади наполегливо вимагали його уваги (...)"* [6, с. 111]. Опинившись далеко за межами Індії, пам'ять професора Соланкі постійно повертала його в індійське минуле. Він згадує родичів, дивні історії життя знайомих індійців, такі як випадок з великим банкіром містером Венкатом, який у шістьдесят років відрікся від світу і прийняв життя мандрівного відлюдника. Гоголь протягом свого життя "боровся" із ненависним йому ім'ям, що уособлювало приналежність до індійської іде-

нтичності. Нове ім'я – Нікхил – не приносить йому очікуваної гармонії та впевненості, оскільки його не полишає відчуття штучності, театральності: *"Час від часу йому здається, що він грає в якійсь п'єсі близнюків, які зовні не відрізняються, але абсолютно різні внутрішньо"* [5, с. 140]. Втрата батька та переїзд матері до Індії посприяв переоцінці цінностей і увіразнив вагомість індійської складової ідентичності Гоголя: *"Тепер всі, хто подарував йому ім'я, мертві. (...) Чому ж він раптом так злякався? Можливо тому, що ніхто не назве його Гоголем? А як же мамі і мешо, для них-то він залишиться Гоголем назавжди! Чомусь зараз думка про те, що ненависне ім'я не помре з від'їздом матері, його навіть втішає"* [5, с. 349]. Наслідком відірваності від національних коренів стало усамітнення судді Джемубхай в "таємничому" будиночку поблизу Гімалаїв і подалі від людських домівок. Заповітна мрія – *"усамітнитися, відгородитися, відмовитися (...) жити іноземцем у власній країні"* – зреалізувалися на схилі літ. Однак, подібне відмежування не захистило суддю від Індії. Вона наполегливо "втручається" в життя, тим самим наголошуючи на неможливості цілковитої втрати вагової частини ідентичності.

Для гібридних особистостей найбільшнішим виявляється їхня пам'ять. Безліч випадків – болючих, принизливих – ретроспективно дають про себе знати. Спогади з'являються несподівано і псують налагоджене життя. Наприклад, Джемубхай на схилі літ пригадав побиття невідомого йому індійця натовпом хлопців біля пабу і свою ганебну втечу. Він "прошмигнув в орендовану кімнату", не допомігши і навіть не викликавши поліцію. Перше ім'я для персонажа Десаї Кіран є одним з найболючіших спогадів. Однак пам'ять постійно обертається навколо подій, пов'язаних з іменням Гоголь. Нелегкий шлях втрат довелося пройти, щоб усвідомити вагомість напису, зробленому на титульному листі одного з томів російського письменника: *"Гоголю Гангулі. Від людини, яка подарувала тобі своє ім'я, і людини, яка дала тобі твоє ім'я"* [5, с. 348]. Найкращими ліками для боротьби зі спогадами стають забуття, мовчання, брехня: *"Побудоване на*

брехні є міцним та стійким. Правда підриває підвалини, руйнує. Відмовся від брехні – і розсиплеться минуле, потягне за собою сьогоднішня" [3]. Джемубхай і подібні до нього обирають мовчання як своєрідний захисний механізм: "Ні до чого стримувати свою гордість, схилитися до мелодрами, жертвувати гідністю, оголювати своє серце. Щоб його зжерли?" [3]. Однак, побудоване на мовчанні життя, все одно перемагає і персонажам доводиться переглядати своє ставлення до власної гібридної ідентичності.

Таким чином, у статті досліджується складна природа гібридної ідентичності. Наголошується на актуальності проблеми гібридності для творчості так званих "письменників-андрогенів". Виокремлюються аспекти щодо гібридного індивіда, які опиняються в центрі уваги англо-індійських письменників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Высоцкая Н.* Транскультура или культура в транс? // Електронний ресурс: <http://magazines.russ.ru/voplit/2004/2/>.
2. *Гундорова Т.* Пост-орієнталізм, іміграційний романс і нові можливості постколоніальних студій у Східній Європі // Електронний ресурс: <http://historians.in.ua/index.php/en/dyskusiya/>
3. *Десаи Киран.* Наследство разоренных // Електронний ресурс.
4. *Казанова П.* Мировая республика литературы. – М. : Изд-во им. Сабашниковых, 2003. – 416 с.
5. *Лахири Дж.* Тезка. – М. : Иностранка, 2010. – 352 с.
6. *Руиди С.* Ярость. – СПб. : Амфора. ТИД Амфора, 2013. – 315 с.
7. *Саїд Е.* Гуманізм і демократична критика. – К. : Медуза, 2014. – 144 с.
8. *Саїд Е.* Культура й імперіялізм. – К. : Критика, 2007. – 608 с.
9. *Саїд Е.* Орієнталізм. – К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2001. – 511 с.
10. *Глостанова М.* Эра Агасфера, или Как сделать читателей менее счастливыми. // Електронний ресурс: <http://magazines.russ.ru/inostran/2003/1/flost.html>.
11. *Толкачев С.П.* Проблемы гибридной идентичности в современной мультикультурной литературе // Електронний ресурс: <http://cyberleninka.ru/article/n/problemy-gibridnoy-identichnosti-v-sovremennoy-multikulturnoy-literature>.
12. *Ф'ют А.* Зустрічі з Іншим. – К. : Акта, 2009. – 261 с.
13. *Чхартішвили Г.* Но нет Востока и Запада нет (О новом андрогине в мировой литературе" // Електронний ресурс: http://magazines.russ.ru/inostran/1996/9/vostoc_z.html.
14. *НоміК. Bhabha*TheLocationofCulture. – London. : 1994. – 285 с.

Стаття надійшла до редколегії 14.04.16

С. А. Евтушенко, канд. филол. наук, доц.
Киевский университет имени Бориса Гринченко

ПРОБЛЕМА ГИБРИДНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ АНГЛО-ИНДИЙСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ

Исследуется проблема гибридной идентичности в реалиях постколониального мира и его воспроизведения в творчестве англо-индийских писателей (Салман Рушди, Джумпа Лахири, Киран Десаи). Выделяются ведущие признаки гибридного индивида и определяются способы их воспроизведения англо-индийскими авторами.

Ключевые слова: глобализация, миграция, гибридности, идентичность, постколониальный.

S. O. Yevtushenko, PhD, Associate Professor
Borys Grinchenko Kyiv University

THE PROBLEM OF HYBRID IDENTITY IN THE WORKS OF ANGLO-INDIAN WRITERS

The article explores the problem of hybrid identity in the realities of the postcolonial world and its reflection in the works of Anglo-Indian writers (SalmanRushdie, JhumpaLahiri, KiranDesai). The leading features of hybrid individual are identified; the methods of their reproduction by Anglo-Indian authors are studied.

Key words: globalization, migration, hybridity, identity, postcolonial.

УДК 821. 161. 2 (091): 821. 161. 1.

Л. М. Задорожна, д-р філол. наук, проф.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПОГЛЯД НА ОСОБЛИВІСТЬ ПОРТРЕТУВАННЯ У ПОВІСТІ МИКОЛИ ГОГОЛЯ "ПОРТРЕТ"

Визначаються концептуальні, засадничі позиції М. Гоголя у ставленні до митця й мистецтва, а також до співвіднесення малярства та мистецтва слова.

Ключові слова: портретування, митець, творчість.

1835 р. у збірнику М. Гоголя "Арабески", де головне місце займають естетичні проблеми, що постали в полі зору митця, була опублікована повість "ПОРТРЕТ", концептуальною для якої є сприйняття людини "одночасно в двох світах: в чуттєво